

Наставно-научном већу
Филозофског факултета у Београду

Изабрани одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду од 24. јуна 2021. године, у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације под насловом *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)* докторанткиње **Јоване Блажић Пејић**, истраживача-сарадника Историјског института у Београду, имамо част да поднесемо следећи

РЕФЕРАТ
О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Јована Блажић Пејић рођена је 25. августа 1986. године у Београду, где је завршила основну школу и гимназију. Основне студије уписала је 2005. године на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду. Дипломирала је 15. октобра 2009. године, одбранивши рад *Руски словенофили и почетак Велике источне кризе (1875–1876)*. На истом факултету и студијској групи уписала је и мастер студије, које је завршила 25. новембра 2010. године, одбранивши рад *Руски панслависти и Балкан (1875–1878)*. Током мастер студија била је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Основне и мастер студије завршила је са просечном оценом 9.55.

Докторске студије уписала је фебруара 2011. године на Катедри за општу историју новог века (модул: Модерна историја) Одељења за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду. Током 2011. године, као стипендиста Министарства науке и образовања Руске Федерације провела је шест месеци на Историјском факултету Московског педагошког државног универзитета, а затим током октобра и новембра 2012. године боравила на Историјском факултету Московског државног универзитета *Михаил Васиљевич Ломоносов*. Оба студијска боравка искористила је за истраживање и прикупљање материјала за израду своје докторске

дисертације. Након што је положила све испите предвиђене студијским програмом са просечном оценом 10.00, 14. фебруара 2013. године, успешно је одбранила тему своје докторске дисертације *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)*, а Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на својој седници од 04. априла 2013. године одобрило је њену израду. За ментора је одређен ванредни професор др Милош Ковић. Током наредних година, ради израде своје докторске дисертације, Јована Блажић Пејић наставила је даља истраживања у земљи и иностранству, па је између 2013. и 2016. године предузела и неколико краћих истраживачких боравака у Москви, Петрограду, Софији и на Цетињу.

Од 20. јануара 2012. године до данас Јована Блажић Пејић запослена је у Историјском институту у Београду, у коме је у звању истраживача-сарадника ангажована на пројекту *Европа и Срби (1804–1918): подстицаји и искушења европске Модерне* (Ев. бр. 177031). Наведена докторска дисертација произашла је из рада на поменутом пројекту. Објавила је више од десетину научних радова, од којих се издвајају: „Руски словенофили и балкански одметници: почетак Велике источне кризе (1875–1876)”, *Sborník Konference mladých slavistů „Slovanský areál a Evropa“*, editori Vaclav Čermak a Marek Příklad, Praha 2010, 191–203; „Московски словенски комитет и школовање српских и бугарских питомица (1876–1877)”, *Мешовита грађа (Miscellanea)* XXXIII (2012), 301–314; „Преписка митрополита Михаила и грофице А. Д. Блудове о догађајима у Србији 1868. године” (коауторски са Ј. В. Ивановом), *Мешовита грађа (Miscellanea)* XXXIV (2013), 193–218; „Писма митрополита Михаила грофици А. Д. Блудовој: прилог проучавању руско-српских односа (1871–1874)” (коауторски са Ј. В. Ивановом), *Мешовита грађа (Miscellanea)* XXXV (2014), 121–138; „Руска словенска добротворна друштва и Српско подворје у Москви”, *Историјски часопис* LXIV (2015), 337–361; „Предлог о оснивању Словенског друштва узајамне помоћи у Москви из 1889. године”, *Мешовита грађа (Miscellanea)* XXXVI (2015), 275–288; „Нил Попов и Србија”, *Србија и Русија 1814–1914–2014: међународни научни скуп*, уредник М. Војводић, Београд 2016, 41–57; „Ростислав Фадјејев и Источно питање”, *Историјски часопис* LXV (2016), 205–227; „Нова сведочанства из живота митрополита Михаила: од свргнућа до поновног повратка (1881–1889)”, (коауторски са Ј. В. Ивановом), *Мешовита грађа (Miscellanea)* XXXVII (2016), 123–157; „Стојан Новаковић: изабрана документа”, приредили А. Раствојић, Б. Миљковић Катић, Б. Стојић и Ј. Блажић Пејић, уредници М. Анђелковић, М. Војводић и А. Костић, Београд 2017, 390 стр; „Русија и просветно питање код Срба (1856–1878)”, *Русија/СССР и*

државност Србије/Југославије, одговорни уредници С. Рудић и К. В. Никифоров, уредник Ј. Блажић Пејић, Београд–Москва 2018, 99–117; „Из историје српско-руских веза: Московско попечитељство за школовање Словена (1889–1892)”, *Мешовита грађа (Miscellanea)* XLI (2020), 171–192. Наведени наслови јасно упућују на њена интересовања усмерена на историју српско-руских односа у XIX и почетком XX века.

Такође, кандидаткиња је учествовала и на више међународних научних конференција у земљи и иностранству, од којих се издвајају: *Slovanský areál a Evropa*, (Praha, Ústav východoevropských studií Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 4–5. listopad 2009), *Поуке Великог рата 1914–1918. Русија и Србија – историјски савезници* (Топола, Фонд за очување и развој руске и источно-хришћанске културе *Владимир Храбри кнез боровско-серпуховски*, 31. јул и 1. август 2014), *Србија и Русија 1814–1914–2014* (Београд, Одељење историјских наука САНУ, 13–14. октобар 2014), *Русија/СССР и државност Србије/Југославије* (Београд, Историјски институт Београд, Институт за славистику РАН, 8. септембар 2017), *180 лет дружбы, доверия, сотрудничества: к юбилею установления русско-сербских дипломатических отношений* (Москва, Институт российской истории РАН, Посольство Республики Сербии в Москве, 15–16 октябрь 2018) и *Rusko a slovanský svět: staletí soužití a střetů* (Praha, Ústav východoevropských studií Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Česká společnost pro slavistická, balkanistická a byzantologická studia, 3–4. prosince 2020).

Говори енглески и руски, а служи се шпанским језиком.

Завршена докторска дисертација *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)* обима је 486 страна, у оквиру које се налазе тринаест табела, два графикана и тридесет и три илустрације. Написана је на основу обимне и мало истражене архивске грађе руске, српске и бугарске провенијенције. Кандидаткиња је своја истраживања обавила у оквиру двадесет и две архивске институције Србије, Русије, Црне Горе и Бугарске, прегледавши више од стотину различитих архивских фондова и збирки. У највећој мери ова докторска дисертација заснива се на руској изворној грађи која је похрањена у Архиву спољне политике Руске империје (АВПРИ), Државном архиву Руске Федерације (ГАРФ), Руском државном архиву старих докумената (РГАДА), Руском државном војно-историјском архиву (РГВИА), Научно-истраживачком одељењу Руске државне библиотеке (НИОР РГБ), Централном

државном архиву града Москве (ЦГА Москвы), Руском државном архиву књижевности и уметности (РГАЛИ), те Руском државном историјском архиву (РГИА), Централном државном историјском архиву града Петрограда (ЦГИА СПб), Одељењу рукописа Руске националне библиотеке (ОР РНБ) и Рукописног одељења Института за руску књижевност (Пушкиновог дома) Руске академије наука (РО ИРЛИ РАН). Својим истраживањем обухватила је и мноштво објављених извора, међу којима се истичу зборници докумената, дневничка и мемоарска литература, изворни текстови савременика и штампа. Такође, коришћена је обимна релевантна литература, објављена махом на српском, руском и у мањој мери на енглеском језику.

2. Предмет и циљ докторске дисертације:

Однос словенофила према Србима одувек је привлачио пажњу истраживача, нарочито представника руске, западне и српске историографије. Међутим, и поред тога, изузев неколицине радова, у којима су поједина питања само делимично обрађена, не постоји целовита студија у којој је овај истраживачки проблем темељно обрађен. Стога, предмет ове докторске дисертације била је детаљна анализа улоге Московског словенског комитета у процесу борбе за ослобођење и уједињење српског народа, у важном периоду за његово настајање и развој, али и за московски словенофилски покрет и уопште за Русију.

Хронолошки, дисертацијом је обухваћен период од оснивања саме организације, 6. фебруара 1858. године, па све до смрти њеног дугогодишњег председника Михаила Петровича Погодина, 20. децембра 1875. године. Циљ је био представљање Московског словенског комитета, друштвене организације, у идеолошком погледу претежно словенофилске оријентације, која је под надзором Азијског департмана Министарства спољних послова, својим деловањем имала значајан утицај на политички, духовни, културно-просветни, па и економски живот Словена, а нарочито Срба. Деловање наведене организације у погледу Срба и српског питања, кандидаткиња је представила у оквиру три периода у историји Московског словенског комитета, првог (1858–1861), другог (1862–1867) и трећег (1868–1875), без улажења у сложене догађаје из времена Велике источне кризе, после које ова организација бива распуштена.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Обимно истраживање, које је кандидаткиња Јована Блажић Пејић обавила, потврдило је најважније хипотезе, постављене приликом пријаве теме докторске дисертације. Показало се да је Московски словенски комитет као друштвена организација настао као последица „послекримске” руске балканске политике, уз дозволу руског цара Александра II Романова и свесрдну помоћ руског министра спољних послова Александра Михаиловича Горчакова. Циљ Комитета било је јачање руског утицаја на националне покрете балканских народа, који су се под утицајем међународних прилика веома живо развијали током седме и осме деценије XIX века. У том погледу, издвајала се Србија, виђена од стране Руса као балкански Пијемонт и главна тачка отпора против Турске. Као повод оснивања Московског словенског комитета послужило је, ипак, бугарско црквено питање.

Истраживање је показало и да Московски словенски комитет није представљао чисто словенофилску организацију. Био је и идеолошки и социјално врло хетероген. Иако су међу иницијаторима оснивања, окупљеним око Московског царског универзитета, а затим и касније међу члановима Комитета, постојали идеолошки различити профили интелектуалаца, током двадесет година деловања ове организације (1858–1878), словенофилски елеменат је ипак био најдоминантнији. Међутим, како су се и сами словенофили идеолошки међусобно разликовали, Јована Блажић Пејић издвојила је Алексеја Степановича Хомјакова, Ивана Сергејевича Аксакова, па са нешто другачијим виђењима, и Михаила Петровича Погодина и Нила Александровича Попова, те ову четворицу интелектуалаца означила за кључне, када се говори о везама московских словенофила са Србима.

Такође, истраживање је показало да је Московски словенски комитет од самог оснивања био повезан са званичним органима Руске империје. Одмах по оснивању, по налогу Александра Михаиловича Горчакова стављен је под надзор Азијског департмана Министарства спољних послова, са којим је током наредне деценије веома блиско сарађивао. Поред тога, одржавао је блиске контакте и са осталим ресорима руске владе, са Министарством просвете, Министарством војске, Министарством унутрашњих послова, а нарочито блиску сарадњу имао је са представницима и органима Руске православне цркве. Такође, међу члановима Московског словенског комитета налазили су се високо ранжирани државни и црквени службеници, као и бројни руски дипломатски представници, што је додатно омогућавало добру сарадњу

са званичним институцијама, а деловање саме организације неретко је наилазило и на подршку дела царске породице и њима блиских кругова.

Истраживање Јоване Блажић Пејић показало је да је деловање Московског словенског комитета у односу према Србима, усмерено на указивање новчане и друге помоћи у црквеном, културно-просветном и економском погледу, имало вишеструки значај за обе стране. Московски словенски комитет је помагао, обнављао и оснивао српске школе, цркве и манастире, пружао подршку српским културним и научним институцијама, снабдевао Србе руским књигама, а нарочито се истицао у домену школовања српских питомаца и питомица у Русији. Током периода који је овим истраживањем обухваћено, у Русији је школовано преко сто шездесет српских младића и око тридесетак српских девојака. Циљ је био стварање одговарајућег просветног кадра у областима које су се налазиле под влашћу Турске, како би сународницима пренели руски модел школства и тиме ојачали руски утицај на тим просторима. На овај начин, стварана је и мрежа агената и дописника, који су касније редовно извештавали о балканским политичким приликама и стајали на стражи руске спољне политике. Такође, немали број Срба који се школовао у Русији посветио се национално-ослободилачкој борби. Током свог постојања, деловање Московског словенског комитета, имало је подршку руског протојереја Михаила Фјодоровича Рајевског и званичних руских балканских представника. Важну подршку имали су у личности митрополита српског Михаила (Милоја Јовановића). Наведене личности били су главни посредници између Срба и Комитета.

Оправданом се показала и хипотеза да идеја стварања Свесловенске конфедерације, која је подразумевала окупљање свих словенских народа, под окриљем руског цара, са престоницом у Цариграду није била прихваћена од стране кључних личности српског националног покрета. Више успеха Комитет је имао на црквеном, просветном и културном пољу.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Докторска дисертација Јоване Блажић Пејић *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)* састоји се из предговора, уводног поглавља, три главна поглавља, подељених на више потпоглавља, затим закључка, детаљног списка извора и литературе, шест прилога и биографије аутора.

У предговору докторске дисертације (стр. 1–9) кандидаткиња је образложила предмет и циљ свог истраживања, појаснила структуру рада, представила методолошки приступ, да би се кратко осврнула на степен истражености своје теме.

У уводном поглављу (стр. 10–63) насловљеном *Руско словенофилство и „словенско питање” у Аустрији и Турској*, кога чине три потпоглавља, представљене су основе руског словенофилског покрета, покрета који је током друге половине XIX века заузимао значајно место у друштвеном животу Русије, његов настанак и основне идеје, те однос словенофила према словенском питању. Такође, представљени су први почети интересовања руских интелектуалаца за балканске народе, па и московских словенофила, те стварна знања Руса о Србима, и Срба о Русима, средином XIX века. Ово поглавље имало је за циљ да представи позадину настанка Московског словенског комитета као друштвене организације, те њено место и место српског националног питања у руској балканској политици. Смена на царском престолу и пораз у Кримском рату, представљали су значајну прекретницу у историји Руског царства. Промена спољнополитичког курса, која је између осталог подразумевала обнову руског утицаја међу балканским народима, приближила је московске словенофиле званичним властима, који тада дозвољавају оснивање Московског словенског комитета, видевши га као помоћно средство своје нове балканске политике.

У другом поглављу (стр. 64–138), насловљеном *Почеци Московског словенског комитета: „Бахметевљева ера” (1858–1861)*, кога чине четири потпоглавља, према периодизацији коју је кандидаткиња предложила, представљено је прво раздобље у историји деловања Московског словенског комитета, које је обухватало период од добијања званичне дозволе за рад, 6. фебруара 1858. године, па све до смрти првог председника Комитета, Алексеја Николајевича Бахметева, 14. априла 1861. године. У овој целини, кандидаткиња је анализирала прве године постојања Комитета, улогу московских словенофила везано за Светоандрејску скупштину и повратак Обреновића у Србију, затим, настанак брошуре *Србима. Посланица из Москве*, те путовање Ивана Сергејевича Аксакова по балканским земљама и његово учешће у деловању Тајног одбора Матије Бана. Такође, преиспитана је и улога московских словенофила везано за избијање устанака у Херцеговини и уопште везама које су одржавали са становништвом Босне и Херцеговине, у првим годинама рада Московског словенског комитета.

У трећем поглављу (стр. 139–235), насловљеном *Московски словенски комитет и национални програм кнеза Михаила Обреновића (1862–1867)*, кога чине пет поглавља,

које је хронолошки кандидаткиња означила као друго раздобље у историји деловања Московског словенског комитета, обухваћен је период активне националне политике Михаила Обреновића и при томе улога Московског словенског комитета. Уједно, представљен је и даљи развој Комитета као организације. Нарочита пажња посвећена је просветном питању код Срба и при томе улози московског словенофилског кружока. Поглавље је завршено Московским свесловенским конгресом, који је представљао прекретницу. Од тог времена Московски словенски комитет шири и интензивира своје деловање.

Последње и најобимније четврто поглавље (стр. 235–424), насловљено *Српско питање између Цетиња и Београда (1868–1875)*, које чини осам потпоглавља, хронолошки представља треће раздобље у историји деловања Московског словенског комитета, од доношења новог програма, па све до смрти његовог другог председника Михаила Петровића Погодина и стављања организације под окриље Министарства унутрашњих послова. У контексту српско-руских односа, анализирана су путовања црногорског књаза Николе Петровића и митрополита београдског Михаила у Русију. Представљени су почеци интересовања чланова Московског словенског комитета за простор Старе Србије и Македоније и преиспитана њихова улога у стварању Бугарске егзархије. Обрађене су и везе Комитета са представницима Уједињене омладине српске, те улога московских словенофила у покушају организовања устанка 1871–1872. године. Посебна пажња посвећена је оснивању Дамског одељења Московског словенског комитета и школовању српских питомица у Русији. Затим, представљена је улога Московског словенског комитета у оснивању Подворја Српске митрополије у Москви, које је основано као први званични српски орган у Русији, са циљем стварања јединственог центра Српства, који би између осталог стајао и на стражи српских националних интереса. Поглавље је завршено избијањем устанка у Херцеговини и новим отварањем Источног питања, те улогом Московског словенског комитета у првим месецима устанка.

У закључку (стр. 425–430) Јована Блажић Пејић представила је најважније резултате свог истраживања и на основу тога изнела своје виђење стварног утицаја и доприноса Московског словенског комитета у развоју српског националног питања у периоду између 1858. и 1875. године.

На крају дисертације, представљен је детаљан списак коришћених извора и литературе (стр. 431–455), затим шест значајних прилога (стр. 456–472) и биографија аутора (стр. 473). Прилозима бр. 1–5 представљена су имена, презимена и важнији

биографски подаци српских питомаца са простора Кнежевине Србије, Црне Горе, Босне, Херцеговине, Старе Србије и оне са простора тадашње Хабзбуршке монархије, који су се школовали у Русији (1858–1875), а којих је у наведеном периоду било више од сто шездесет. Прилогом бр. 6 представљен је списак чланова Московског словенског комитета 1869/1870. године. Поред тога, дисертацији су припојене и обавезна документа (стр. 474–477): *Изјава о ауторству*, *Изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада* и *Изјава о коришћењу*.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација Јоване Блажић Пејић *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)* представља оригинални и самостални научни рад, и значајан је допринос не само домаћој, већ и иностраној историографији. Она одговара на питања која су одавно постављена, која се односе на стварни утицај и допринос московског словенофилског кружока у односу на српско питање, а на које пре ове дисертације није било свеобухватног и целовитог одговора.

Кандидаткиња је током израде дисертације у пуној мери извршила свој истраживачки задатак и прикупила важну, непознату и мало истражену архивску грађу, похрањену у оквирима чак двадесет и две различите архивске институције. Такође, прикупила је и истражила објављену архивску и другу грађу, као и литературу, па на основу свега написала дисертацију која је фактографски и аналитички богата и садржајна. Стога, преточена у књигу, ова докторска дисертација представљаће важан допринос проучавању историје српско–руских веза у другој половини XIX века.

Комисија је закључила да је докторска дисертација Јоване Блажић Пејић урађена у складу са одобреном пријавом теме, односно да су анализирана сва питања која су дефинисана као истраживачки проблем, те доказане претходно постављене хипотезе.

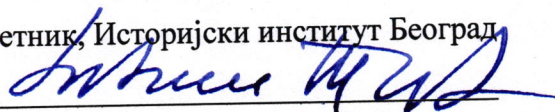
6. Закључак:

Имајући у виду све наведено, предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати наш **позитиван реферат** и да одобри усмену одбрану докторске дисертације кандидаткиње Јоване Блажић Пејић под насловом *Московски словенски комитет и српско питање (1858–1875)*. Том приликом, чланови Комисије ће изнети појединачне примедбе, сугестије и похвале.

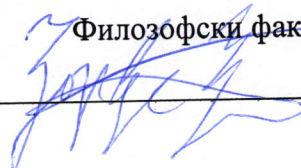
У Београду, 20. августа 2021.

Комисија:

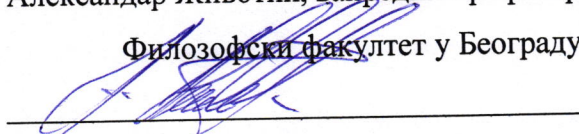
др Славенко Терзић, дописни члан САНУ
научни саветник, Историјски институт Београд

др Ђорђе Ђурић, редовни професор
Филозофски факултет у Новом Саду

др Александар Животић, ванредни професор
Филозофски факултет у Београду

др Милош Ковић, ванредни професор
Филозофски факултет у Београду

(ментор)
